

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ

В статті визначено основні закономірності, принципи формування та особливості управління інноваційним потенціалом машинобудівних підприємств.

The article provides the main regularities, principles of formation and peculiarities of direction of innovation capabilities on the mashing- building enterprises.

Ключові слова: інновація, машинобудівне підприємство.

Вступ. В епоху глобалізації міжнародних економічних відносин, із посиленням конкуренції між країнами на всіх рівнях та в усіх сферах господарювання, за стрімкого прискорення науково-технічного прогресу саме здатність економіки до інноваційної діяльності визначає рівень її розвитку в цілому та визначає місце держави в глобальному економічному просторі. Інноваційна діяльність стала вирішальним елементом розвитку сучасного світового економічного простору, що обумовлює важливість економічного обґрунтування інноваційних рішень.

В контексті всеохоплюючої фінансово-економічної кризи відбувається перерозподіл сфер господарювання та важелів впливу в світовій економіці. Створивши гідну, високо-технологічну економіку, Україна зможе зайняти провідне місце на реформованих світових ринках. Базовим етапом для оновлення вітчизняного господарства має стати саме машинобудівний комплекс як провідна галузь промисловості будь-якої держави як основа науково-технічного прогресу народного господарства.

Метою роботи є виявлення особливостей інноваційної діяльності машинобудівних підприємств України, врахування яких є важливим фактором при формуванні та управлінні їх інноваційним потенціалом у практиці господарювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З посиленням ролі інноваційного фактору розвитку економічних систем всіх рівнів господарювання активізувалась увага науковців щодо вивчення проблем, пов'язаних з інноваційною діяльністю на мікро- та макrorівнях. Проблема формування та управління інноваційним потенціалом підприємств займалися такі дослідники, як Ілляшенко С. М., Чабан В. Г., Чухрай Н., Патора Р., Ганущак Л. М., Гриньова В. М., Гриньов А. В., Капітан І. Б., Микитюк П. П., Малащук Д. В., Полбіцин С. та інші.

Постановка завдання. В сучасних умовах успіх господарювання підприємницьких структур залежить, передусім, від їх здатності до інноваційної діяльності. В умовах кризи саме активізація інноваційного розвитку всіх ланок народного господарства має стати потужним трампліном для виходу країни з кризи. При цьому підвищується необхідність знаходження науково-обґрунтованих методик формування оптимального інноваційного потенціалу підприємств та ефективного управління ним на практиці.

Незважаючи на величезну кількість здобутків в питанні формування та управління інноваційним потенціалом, і досі існують невирішені проблеми у даній сфері. Це актуалізує необхідність систематизації існуючих теоретико-методологічних підходів дослідників, що працюють в даному напрямку. Різноманітність поглядів на проблему обумовлена безліччю видів інноваційної діяльності, різною масштабністю господарювання, відмінністю в галузях реалізації нововведень та спеціалізації інноваційно-активних підприємств і т. д.

Виклад основного матеріалу та результатів дослідження. При формуванні інноваційного потенціалу підприємства обов'язковими є процеси планування та оптимізації набору ресурсів, можливостей щодо їх ефективного використання в короткостроковому та довгостроковому періодах. Процес формування інноваційного потенціалу підприємства передбачає його структурізацію та ідентифікацію потенціалоутворюючих елементів, визначення обґрунтованих пропорцій та зв'язків між складовими системи з метою забезпечення стабільної інноваційної діяльності та інноваційного розвитку підприємства.

Оскільки інноваційний потенціал є складною економічною системою, то і формування його повинно відбуватись відповідно до певних закономірностей, які властиві цій системі. Разом з тим інноваційний потенціал характеризується і особливими властивостями, на основі яких він і формується. Сукупність системних, структурних та якісних характеристик визначає особливості інноваційного потенціалу підприємства (ІПП):

- 1) інноваційний потенціал є емерджентною поліструктурною системою зі складними ієрархічними зв'язками між його елементами;
- 2) при формуванні інноваційного потенціалу неможливо ізолювати внутрішні процеси від процесів зовнішнього середовища з метою їх відособленого спостереження та дослідження;
- 3) ІПП має здатність до самовідтворення;

- 4) інноваційний потенціал як економічна система постійно змінює свої параметри;
- 5) основою формування ІПП є його структуризація;
- 6) узгодженість у функціонуванні елементів інноваційного потенціалу дозволяє досягти поставлених цілей;
- 7) неоднорідні елементи ІПП взаємодіють між собою із синергічним мультиплікативним ефектом;
- 8) потенціалоутворюючі елементи у своїй взаємодії здатні досягати на певному етапі розвитку збалансованої рівноваги;
- 9) параметри ІПП мають здатність адаптуватись до постійних, динамічних змін зовнішнього та внутрішнього середовища господарювання;
- 10) ІПП має стратегічну спрямованість;
- 11) спроможність інноваційного потенціалу до активних непередбачуваних дій залежно від способів та методів управління, рівня розвитку самої системи;
- 12) ІПП здатний до розвитку завдяки безпосередньому та систематичному ініціюванню та комерціалізації новачійних ідей;
- 13) ІПП визначається, в значній мірі, розмірами та масштабами діяльності підприємства, галузевою специфікою та особливостями господарювання суб'єкта бізнесу, залежить від фактору розміщення та трудозабезпечення і т.д.

Перераховані особливості дозволяють виділити базові принципи формування інноваційного потенціалу, що визначають напрямки його оптимізації (рис. 1).

Формування інноваційного потенціалу підприємства – досить складний і трудомісткий процес, що передбачає дослідження всіх складових системи у їх взаємозв'язку та динаміці. Неможливо однозначно встановити ключові правила формування ефективного інноваційного потенціалу та процедури його оптимізації, адже сучасний ринок та його підприємницькі суб'єкти досить різноманітні та багатогранні. Особливо ускладнюється даний процес в умовах глобальної фінансово-економічної кризи. Перш за все, процес формування інноваційного потенціалу визначається територіальним розміщенням, специфікою діяльності, галузевою специфікою, розмірами підприємств.

Галузеві особливості формування інноваційного потенціалу підприємства визначаються специфічністю кінцевих результатів інноваційної діяльності в тій чи іншій сфері функціонування, особливостями матеріального, техніко-технологічного, проектно-конструкторського забезпечення інноваційної діяльності, специфікою ринків збуту інновацій і т.д.



Рис. 1. Принципи формування інноваційного потенціалу підприємства

Машинобудівна галузь є однією з провідних серед міжгалузевих комплексів країни і має відповідні особливості організації та управління. Визначальними особливостями вітчизняних підприємств машинобудівного комплексу є їх великий розмір, науко-, фондо-, матеріало- та капіталоемність виробництва, трудомісткість виконуваних робіт. З точки зору трудоємності машинобудівний комплекс характеризується значними трудовими затратами та високою кваліфікацією праці. Конструкторсько-технологічна складність продукції машинобудування вимагає наявності працівників різних професій та

різних кваліфікаційних рівнів.

Територіальне розташування підприємства визначає можливості його інноваційної діяльності. Насамперед, це можливості щодо забезпечення підприємства висококваліфікованими науковими кадрами, які здатні до сприйняття та генерації новітніх ідей; це і забезпечення необхідною для проведення наукових досліджень науково-дослідною базою; це і ринкові можливості, що визначаються віддаленістю ринків збуту інноваційної продукції, спонукальними мотивами до споживання нової продукції споживачами конкретного сегменту ринку, відповідність новинки новим потребам споживачів тощо.

Залежно від специфіки діяльності машинобудівні підприємства за територіальним принципом розміщення тяжіють до відповідних районів з розвинутою науковою базою, районів зосередження трудових ресурсів, районів споживання продукції, металургійних баз. Із розвитком НТП пріоритетним та універсальним фактором розміщення стає саме науковий чинник, що визначає особливості господарювання підприємства залежно від специфіки діяльності.

Якщо говорити про розмір інноваційно-активних суб'єктів господарювання, то будь-яке підприємство практично ніколи не приймає участі одразу в всіх етапах інноваційного процесу. Тому окремо взяте підприємство спеціалізується на виконанні конкретного набору робіт інноваційного процесу. Але все-таки масштабність інноваційних проектів у великих підприємств, звичайно, значно більша. Що стосується впровадження інновацій, то цей процес також залежить від розмірів суб'єкта господарювання. Великі підприємства будують інноваційний процес переважно на основі рутинного підходу (консервативний підхід), що передбачає розробку нових продуктів (товарів, послуг), використання на ринку яких є очевидним і прогнозованим. Малі підприємства будують свою інноваційну діяльність на основі підприємницького підходу (ризиковий підхід), що ґрунтується на розробці інновацій, впровадження яких є не прогнозованим і ризиковим [1, с. 23].

Такі відмінності у протіканні інноваційних процесів визначають і розбіжності у формуванні інноваційного потенціалу інноваційно-активних суб'єктів, що вимагає врахування всіх вище перелічених особливостей перебігу інноваційних процесів.

Іншими словами, інноваційний потенціал має стати постійним об'єктом управління на підприємстві, що передбачає цілеспрямований вплив на підприємство з метою підвищення ефективності його інноваційної діяльності.

В сучасному традиційному менеджменті існує декілька підходів до управління [2, с. 48-55]:

1. Процесний підхід розглядає управління як серію взаємопов'язаних дій (функцій управління), які реалізуються в певній послідовності. Кожна функція управління, в свою чергу, складається з взаємопов'язаних підфункцій.

2. Згідно з системним підходом підприємство розглядають як систему у єдності частин, з яких вона складається та зв'язків з її зовнішнім середовищем.

3. Ситуаційний підхід визнає, що хоча загальний процес управління і є стандартним, специфічні прийоми, які використовуються, повинні змінюватися залежно від ситуації. Об'єктом досліджень ситуаційного підходу виступають результати діяльності підприємства за умов різних ситуаційних змін, зокрема у сферах лідирування, побудови організаційних структур, кількісних оцінок тощо.

Під управлінням інноваційним потенціалом підприємства, на думку автора, доцільно розуміти процес цілеспрямованого впливу (планування, організації, координації, контролю) на об'єкти управління (підприємство, підрозділи, бюро, лабораторії, окремих працівників) з метою аналізу наявного потенціалу та оцінки ступеня його використання; з метою збалансування наявних інноваційних ресурсів, можливостей їх використання та здатностей реалізувати інноваційні ідеї; визначення резервних ресурсів та можливостей їх ефективного використання; підвищення ефективності інноваційної діяльності на підприємстві в цілому для досягнення стратегічних цілей суб'єкта господарювання.

В сучасних умовах господарювання вітчизняним підприємствам необхідно розробити механізм таких прийомів та методів управління інноваційним потенціалом, який би відповідав особливостям інноваційної діяльності конкретного підприємства та специфіці сформованої в країні ринкової ситуації, світовим тенденціям інноваційного розвитку.

Як зазначалось вище, потенціал підприємства, інноваційний зокрема, має стратегічну спрямованість. Тому і управління інноваційним потенціалом має мати стратегічний характер. Для підвищення ефективності управління інноваційним потенціалом підприємства необхідно застосовувати сучасні концепції менеджменту, які ґрунтуються на взаємодії процесного, ситуаційного та системного підходів. Перш за все, такий підхід продиктовано тим, що інноваційний потенціал є складною системою (тобто потребує розчленування на окремі елементи), функціонує у тісному взаємозв'язку з динамічними компонентами зовнішнього середовища, що вимагає гнучкості та адаптивності інноваційного потенціалу підприємства в різних ситуаціях (ситуаційний підхід). Це, в свою чергу, висуває відповідні вимоги до механізму управління інноваційним потенціалом як процесу (процесний підхід), що визначається конкретною ситуацією.

При виборі концепції управління та стратегії її реалізації особливого значення набуває діагностика інноваційного потенціалу підприємства, що дає можливість виявити сильні та слабкі сторони інноваційної

діяльності суб'єкта господарювання, визначити невикористані резерви інноваційного розвитку, відслідкувати напрямки збалансування реально досягнутого інноваційного потенціалу, нарощування потенційних можливостей підприємства, оптимізації діючої системи управління.

Необхідність розробки методології стратегічного управління інноваційним потенціалом підприємства обумовлена тим, що вона дозволяє оптимізувати діючу структуру управління інноваційним процесом, виявивши недоліки та «вузькі» місця в прийнятих управлінських рішеннях; дозволяє визначити систему показників і програм оптимізації досягнутого інноваційного потенціалу; дозволяє забезпечити координацію стратегічних планів і прогнозів в сфері інноваційної діяльності підприємства.

Висновки. В ході дослідження проблем формування та управління інноваційним потенціалом (ІП) машинобудівних підприємств дійшли таких висновків:

1. Формування інноваційного потенціалу є індивідуальним процесом.
2. Процес формування ІП відбувається на базі аналізу його системних, структурних та якісних характеристик.
3. Формування інноваційного потенціалу залежить від розміру, масштабів та специфіки діяльності, територіального розміщення суб'єкта господарювання, що визначає рівень доступу до інноваційних ресурсів підприємства.
4. Сучасна концепція управління інноваційним потенціалом підприємства повинна ґрунтуватись на змішаному підході, що передбачає взаємодію процесного, ситуаційного та системного напрямків менеджменту.
5. Формування та управління ІП має орієнтуватись на довгострокову перспективу з врахуванням стратегічних цілей підприємства.

В подальших дослідженнях планується практична апробація запропонованих принципів формування інноваційного потенціалу на машинобудівних підприємствах Вінницької області.

Література

1. Козловський В.О. Інноваційний менеджмент: Навчальний посібник. – Вінниця: ВНТУ, 2007. – 210 с.
2. Мескон М., Альберт М., Хедоури Ф. Основы менеджмента: Пер. с англ. – М.: Издательство «Дело», 1997. – 493 с.

Надійшла 10.12.2009

УДК 338.1.001.76

О. І. ПРОДІУС

Одеський національний політехнічний університет

ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ПРОМИСЛОВОСТІ: РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Розглянуто основні чинники, що перешкоджають розвитку інноваційних процесів в умовах світової фінансово-економічної кризи. Запропоновано основні заходи з активізації державного стимулювання інноваційного розвитку промисловості.

The major causes hindering the development of innovation processes in the condition of the world financial-economic crisis are considered. The principal measures at activating the state stimulation of innovation development of industry are proposed.

Ключові слова: інновації, промисловість, економічна криза, державне стимулювання, інвестиції.

Вступ

У світовій економіці у 2008 р. розгорнулася найглибша після Великої депресії фінансово-економічна криза. Основними причинами її виникнення стали криза на ринку іпотечних кредитів США, зростання обсягу спекулятивних операцій з деривативами, нестабільність світового валютного ринку, підвищення світових цін на енергоносії і продовольство [1]. Кредитна криза переросла у глобальну кризу, внаслідок якої банки та інші фінансові інститути втратили значну частину активів, скоротилися обсяги міжбанківського кредитування та кредитування приватного і корпоративного сектору, зменшилися обсяги виробництва і світової торгівлі.

Незважаючи на світову фінансово-економічну кризу, промислові підприємства у країнах, що прагнуть до сталого розвитку, усвідомлюють необхідність спрямування інвестицій у науково-дослідницькі роботи та інновації для збереження та підвищення конкурентоспроможності [2]. Так, за інформацією Всесвітньої організації інтелектуальної власності у 2008 р. кількість міжнародних патентних заявок збільшилася на 2,4%. Найбільше міжнародних заявок, поданих у 2008 р., надійшло від винахідників США (32,7% від загальної кількості), Японії (17,5%), Німеччини (11,2%), Республіки Корея (4,8%), Франції (4,2%), Китаю (3,7%).

В умовах глобальної фінансово-економічної кризи, безперечним фактом є те, що в країнах, де